

Jakso 10

Ohjelman suoritus järjestelmässä

Käännös
Linkitys
Dynaaminen linkitys
Lataus

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 1

Lausekielestä suoritukseen

Käännösyksikkö myprog.c
Lausekielinen ohjelma tai moduuli
osoitteet: symbolit

Objektimoduuli myprog.obj
Käännetty ohjelma (konekielellä)
osoitteet: lineaariset (per moduuli)

Ajomoduuli myprog.exe
osoitteet: lineaariset, osa puutteellisia (?)

Prosessi
Suorituskelpoinen ohjelma
osoitteet: lineaariset (virt. avar.?)

Käännös lausekielestä

Linkitys muiden ja kirjasto-moduulien kanssa

Lataus muistiin prosessia varten

prog.c

prog.o

math.l

prog

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 2

Käännösyksikkö ⁽⁴⁾

- Jollain ohjelmointikielellä kuvattu eheä kokonaisuus, joka halutaan aina kääntää yhdessä
  - kaikki yhteen liittyvät aliohjelmat
  - olioperustainen luokka
- Liian suuri kokonaisuus?
  - turhaa aikaa kääntämiseen joka muutoksen jälkeen
- Liian pieni kokonaisuus?
  - turhaa aikaa murehtia ja toteuttaa liitoksia muiden moduulien kanssa
- Käännösyksikön ohjelmointikieli ei ole tärkeä
  - niiden sitominen yhteen tapahtuu objektimoduulien tasolla

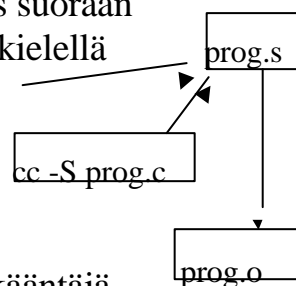
3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

3

Assembler-kielinen käännösyksikkö

- Käännösyksikkö voi olla myös suoraan k.o. koneen symbolisella konekielellä kirjoitettu
  - suoraan käsin
  - kääntäjän generoimana korkean tason kielestä
- Käännöksen tekee assembler-kääntäjä tavallisen kääntäjän asemesta
  - yleensä osa tavallista kääntäjää

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

4

Objektimoduuli ⁽⁸⁾

- **Konekielinen koodi**
  - moduulin sisäiset viitteet paikallaan (linearisessa muistiavaruudessa)
  - moduulin ulkopuoliset viitteet merkitty
- **Linkitystä varten tiedot**

RELOCATION TABLE

  - tiedot niiden osoitteiden sijainnista, jotka täytyy päivittää, jos moduulin sijainti muistissa vaihtuu (suorat muistiosoitteet, joihin ei käytetä virtuaalimuistin osoitteenmuunnosta)
  - tiedot viittauksista moduulin ulkopuolelle

IMPORT
  - tiedot kohdista joista tähän moduuliin saa viitata ulkopuolelta

EXPORT
  - symbolitaulu

SYMBOL TABLE

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 5

Moduuli A

Moduuli B

0

JUMP L1

10 L1 LOAD R1,=10

A

B

100

200

MUISTI

'jump' 0 0 110 10

'load' 1 0 10

Symbolitaulu

- Kääntäjä generoi
- Ylläpidetään linkityksen aikana
- Joskus ylläpidetään myös latauksen jälkeen virheilmoitusten tekemistä varten
  - ohjelmien kehitysympäristöt ylläpitävät symbolitaulua koko ajan
- Jätetään pois valmiista ohjelmasta
  - vie turhaa tilaa

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

7

Lähdekielinen ohjelma ⁽⁵⁾

- Pascal lauseke: $N := I+J;$
- C lauseke: $N = I+J$
- Java lauseke: $N = I+J;$

TTK-91 symbolinen
konekieli:

I	DC	3
J	DC	4
N	DC	0
FORMULA: LOAD R1, I		
ADD R1, J		
STORE R1, N		

Pentium II, Motorola 680x0 ja
SPARC symbolinen konekieli:

ks. Fig. 7-2 [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

8

(Assembler) kääntäjän ohjauskäskyt ⁽⁴⁾

- Eivät varsinaista koodia
- Ohjaavat käännoästä

TTK-91:   DC
             DS
             EQU

Pentium II: ks. Fig. 7-3 [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

9

Makrot ⁽⁶⁾

- Helpottavat ohjelmointia
- Usein toistuville koodisarjoille annetaan nimi makro
- Makroilla voi olla parametreja
- Esimerkkejä ks. Fig. 7-4 ja 7-6 [Tane99]
  - swap
  - aliohjelmien prologi ja epilogi
  - itse tehdyt, kääntäjän käyttämät
- Makrot käsitellään ennen kääntämistä
- Erot aliohjelmiin ks. Fig. 7-5 [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

10

Literaalit ⁽⁵⁾

- Vakioita
- Niin suuria, että eivät mahdu konekäskyn vakio-osaan

itk-91: käskyn vakiot 2-tavuisia, arvoalue: -128...127
- Halutaan pitää datan joukossa eikä käskyjen yhteyteen talletettuna
- Niitä ei saisi muuttaa

Pi DC 3.14159265 ; (!!??)
 One DC 1
 OneMeg DC 1024576

LOADR1, One
 ADD R1,=1
 STORE R1, One ; ask for trouble

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
11

Literaalit

- Korkean tason kielissä kaikki isot vakiot aina literaaleja

N:=35000;
Var myStr="literal"

  - kääntäin pitäisi estää literaalien muuttamisen

FortranX: 5 = 6;
???????
  - literaalia ei saisi välittää viiteparametrina
    - aliohjelma voisi muuttaa sen arvoa?
- Myös joissakin assemblerkielissä on literaalinen implisiittinen (automaattinen) määrittely
  - helpommin luettavaa koodia

Load R14, =F'234567'
  - literaalin 234567 tilanvaraus automaattisesti

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
12

Assembler käänös ⁽¹⁰⁾

- 1. vaihe:
  - laske käskyjen tilanvaraukset
    - ttk-91 helppoa, koska kaikki käskyt 4 tavua!
  - generoi symbolitaulu ks. Kuva 6.2 [Häkk98]
    - arvot, arvon vaatima tavumäärä
    - uudelleensijoitustiedot (omana tauluna?)
  - generoi tai käytä muita tauluja
    - literaalitaulu (tilanvaraus lopuksi)
    - kääntäjän ohjauskäskytaulu
    - operaatiokooditaulu

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

13

Assembler käänös ⁽⁷⁾

- 2. Vaihe ks. Kuva 6.3 [Häkk98]
  - generoi lopullinen objektimoduuli ks. Fig. 7-16 [Tane99]
  - tulosta symbolinen assembler -listaus
  - generoi taulut linkitystä varten
    - osana objektimoduulia
  - anna virheilmoitukset
- 3. Vaihe
  - koodin optimointi
    - voi olla jo ennen 2. vaihetta tai sen yhteydessä

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

14

TTK-91 Assembler käännös

s	DC	0		
i	DC	1		
0:	<u>Taas</u>	LOAD	R1, i	
1:		MUL	R1, R1	
2:		ADD	R1, s	
3:		STORE	R1, s	
4:		LOAD	R1, i	
5:		ADD	R1, =1	
6:		STORE	R1, i	
7:		COMP	R1, =21	
8:		JLES	<u>Taas</u>	
9:		SVC	SP, =HALT	

tunnetaan

↓

Taas = 0

i = ?

s = ?

15

Symbolitaulu 1. vaiheen aikana ks. kalvo 15

Symboli	tyyppi	arvo	uud. sij.tietoa
s	data	?	2, 3
i	data	?	0, 4, 6
Taas	viite	0	8
HALT	vakio	11	

Konekäsyt 2 ja 8

	OPER	Rj	M	Ri	ADDR
2:	ADD	1	1	0	?
....					
8:	JLES	0	0	0	0

16

Koodi & data 1. vaiheen jälkeen

```

• s  DC  0
• i  DC  1

• 0: Taas  LOAD  R1, i
• 1:      MUL   R1, R1
• 2:      ADD   R1, s
• 3:      STORE R1, s
• 4:      LOAD  R1, i
• 5:      ADD   R1, =1
• 6:      STORE R1, i
• 7:      COMP  R1, =21
• 8:      JLES  Taas
• 9:      SVC   SP, =HALT
• 10:     0      ; siis s = 10
• 11:     1      ;      i = 11
    
```

Kaikilla symboleilla tunnettu arvo

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 17

Symbolitaulu 1. vaiheen jälkeen ks. kalvo 17

Symboli	tyyppi	arvo	uud. sij.tietoa
s	data	10	2, 3
i	data	11	0, 4, 6
Taas	viite	0	8
HALT	vakio	11	

	OPER	Ri	M	Ri	ADDR
2:	ADD	1	1	0	10
....					
8:	JLES	0	0	0	0

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 18

TTK-91 objektimoduuli

Moduulin otsake
EXPORT-hakemisto
IMPORT-hakemisto
Uudelleensijoitushakemisto
Koodi ja alustettu data
Moduulin lopuke

(Kuva 6.3
[Häkk98])

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
19

TTK-91-objektimoduuli

- Moduulin otsakeosa
  - moduulin nimi
  - linkittäjän tarvitsemia tietoja
    - objektimoduulin osien pituudet
    - käänös päivämäärä
    - kääntäjän nimi ja versio
    - ensimmäisen suoritettavan käskyn osoite
      - ellei aina 0

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
20

TTK-91-objektimoduuli

- **EXPORT-hakemisto**
  - tunnuksset, joihin voidaan viitata muista moduuleista
    - rutiinit, aliohjelmat, (oliot, metodit)
    - yhteiskäyttöinen data
  - tunnuksen osoite (= symbolin arvo)
  - mahdollinen käyttöoikeus
    - R/W/E/RW

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

21

TTK-91-objektimoduuli

- **IMPORT-hakemisto**
  - muissa moduuleissa määritellyt tunnuksset
    - tunnus
    - niiden käskyjen osoitteet, jossa tunnus esiintyy
- **Koodi ja alustettu data**
  - alustamattomille muuttujille ei tarvitse varata (vielä) tilaa, mutta ne on otettava huomioon data-alueen koossa

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

22

TTK-91-objektimoduuli

- Uudelleensijoitushakemisto
  - niiden käskyjen osoitteet, joiden osoiteosaa on korjattava, kun siirrytään moduulien yhteiseen osoiteavaruuteen
    - suoraviivainen lisäys (joka käskyyn) ei toimi, sillä käskyn osoiteosa voi olla vakio, jota ei saa muuttaa
    - erikseen
      - (a) paikalliseen dataan viittaavat ja
      - (b) hyppykäskyt,
 sillä linkittäessä yhdistetään erikseen data- ja koodialueet

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
23

Korkean tason kielen käännös ⁽⁷⁾

- Enemmän vaiheita
  - Syntaktisten alkioden etsintä (front end)
    - Syntaksipuun generointi ja jäsennys
  - Lauseiden tunnistaminen syntaksipuun avulla
  - Välikielen (välikoodin) generointi (ei aina)
    - ▶ Välikieliesitys ja symbolitaulut
  - Koodin generointi (back end)
    - ei (yleensä) Java-ohjelmille

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
24

Linkitys

- Uudelleensijoitusongelma (relocation problem)
  - jokaisen objektimoduulin osoitteet alkavat 0:sta
  - tulosmoduulissa kaikki yhdessä lineaarisessa osoiteavaruudessa
  - useimpien moduulien kaikkia osoitteita täytyy muuttaa
    - käskyjen osoitteet
    - datan osoitteet

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

25

Linkitysesimerkki

ks. Fig. 7-14 [Tane99]

- Neljä moduulia: A, B, C ja D
- Laske joka moduulille uudelleensijoitusvakio (moduulin alkuosoite)
- Lisää k.o. vakio kunkin moduulin sisäisiin viitteisiin
- Etsi kaikki moduulien väliset viitteet, ja aseta kyseisten viitteiden osoitteet oikein

(relocation constant)

ks. Fig. 7-15 (a) [Tane99]

ks. Fig. 7-15 (b) [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

26

Muuttujan X viittausten päivitys ⁽³⁾

- Miten löytää linkityksen aikana kaikki kohdat, joissa muuttujaan X viitataan?
  - Vastaus 1: taulukko, jossa kaikki kohdat listattu
    - taulukko voi olla hyvin iso
    - kaikille muuttujille tilaa maksimi tarpeen verran?
  - Vastaus 2: Muuttujan X viittaukset on linkitetty keskenään linkitetyksi listaksi objektimoduulissa
    - vain linkitetyn listan alkuosoite taulukossa (tarvitaan vain yksi osoite per muuttuja)
    - X:n osoitteen paikalla aluksi linkki seuraavaan käskyyn, missä X:ään viitataan
    - listan voi käyttää vain yhden kerran

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
27

Muuttujan X viittaukset linkitettynä listana

lähdekoodi

```

23:  Load R1, X
...
34:  Store R3, X(R1)
...
555 Add  R4, X

700 DC  0 ; X
                
```

symbolitaulu, moduuli ABC

Symb	sij	viittaus
X	700	23

objektimoduuli

```

23:  Load 1 0 34
...
34:  Store 3 1 555
...
555: Add  4 0 -1
                
```

3.6.2002
Copyright Teemu Kerola, K2002
28

Staattinen linkitys ⁽⁵⁾

- Tavallinen (staattinen) linkitys vaatii, että kaikki ohjelmakoodissa viitatus moduulit ja kirjastorutiinit on linkitetty ennen suoritusta
- Ajomoduulista tulee hyvin iso
  - mukana myös paljon moduuleja, joihin ei yhdellä suorituskerralla tule lainkaan viittauksia
    - kääntäjässä koodin optimointikoodi, vaikka optimointia ei suoriteta
    - pelissä tasojen 8-22 moduulit, kun aloittelija ei pääse tasoa 3 ylemmäksi vielä kuukausiin

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

29

Dynaaminen linkitys ⁽⁴⁾

- Jätetään linkityksessä kutsukohdat muihin moduuleihin auki
- Pienempi ajomoduuli, mutta hitaampi suorittaa
- Viittaus ”ratkaisemattomaan” (eli ei-linkitettyyn) moduuliin ratkotaan suoritusaikana
  - Suoritus keskeytyy ja puuttuva moduuli linkitetään paikalleen (kaikki viittaukset siihen korjataan kuntoon)

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

30

Windows DLL

- DLL - Dynamically Linked Library
  - koodia, dataa, molempia
- Säästää tilaa myös yhteiskäytön vuoksi
- Helpompi korjata virheitä
  - ei tarvita uutta käännöstä eikä lähdekielistä koodia!
  - riittää kun DLL vaihdetaan uuteen
  - seuraavassa suorituksessa uusi versio käyttöön
- Ajomoduli kootaan kuten tavallinen objektimoduuli
  - DLL-moduulit ja DLL-viittaukset merkitty erikoislipukkein (huomioidaan linkityksen yhteydessä)

.dll	yleinen tapaus
.drv	driver
.fon	font

ks. Fig. 7.19 [Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

31

Windows DLL:n linkityksen kaksi tapaa ⁽³⁾

- Epäsuora dynaaminen linkitys
- Suora dynaaminen linkitys
- DLL suoritetaan osana kutsuvaa prosessia käyttäen sen omaa aktivointitietuepinoa

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

32

DLL:n epäsuora dynaaminen linkitys

(implicit linking)

- kaikki viitatut moduulit ladataan (lataus aloitetaan) virtuaalimuistiin ja niihin viitataan staattisesti linkitetyn pienemmän liitospalikan (import library) avulla

```

...
call stubS
.....
stubS: "wait until load S
done" call S
exit

```

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

33

DLL:n suora dynaaminen linkitys

(explicit linking)

- koodiin generoidaan suoraan viitepaikalle käskyt, joiden avulla linkitys tapahtuu tarvittaessa
- DLL ladataan vain jos siihen tulee viittaus

```

.....
"link S"
"load S"
call S
.....

```

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

34

Nimien sidonta ⁽³⁾

(binding time)

- Milloin symbolin L suoritusaikainen muistiosoite sidotaan (lasketaan valmiiksi)?
  - ohjelman kirjoitusaikana?
  - käännoisaikana?
  - linkityksessä?
  - latauksessa?
  - kantarekisterin asetuksen aikana?
  - osoitteen sisältämän konekäskyn suoritusaikana?
  - ...

$\updownarrow \neq$

virtuaaliosoite

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 35

Sijainnista riippumaton koodi

(position independent)

- Jos koodi siirretään toiseen paikkaan, niin mitään osoitetta ei tarvitse päivittää
- Kaikki muistiviitteet ovat
  - absoluuttisia (esim. Keskeytyskäsitelijän osoite)
  - suhteessa PC:hen
  - tai pinossa
- Siellä ei ole viittauksia mihinkään koodiin tai tietorakenteeseen suorien (fyysisten muistiosoitteiden) avulla (tähän koodisegmenttiin)

3.6.2002 Copyright Teemu Kerola, K2002 36

Lataus (4)

- Ajomoduulista luodaan suorituskelpoinen prosessi (rakennetaan PCB ja sen viitteet kuntoon)
- Prosessin koodialueet (tai ainakin sen pääohjelma) ja tarvittava ladataan muistiin, prosessi siirretään R-to-R jonoon
- Sitten kun prosessi saa suoritusvuoron suorittimella, MMU ja laiterekisterit ladataan PCB:n avulla tämän prosessin tiedoilla
  - virtuaalimuistia käytettäessä nimien sidonta tehdään viimehetkellä (konekäskyn suoritusaikana) MM:n avulla

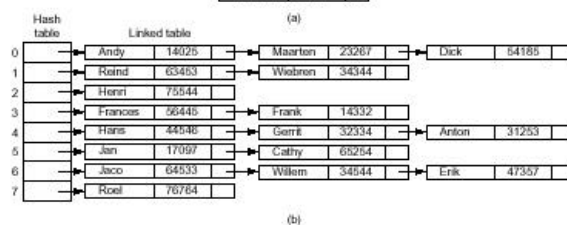
3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

37

-- Jakson 10 loppu --

Andy	14025	0
Anton	31253	4
Cathy	65254	5
Dick	54185	0
Erik	47357	6
Frances	56445	3
Frank	14332	3
Gerrit	32334	4
Hans	44546	4
Henri	75544	2
Jan	17097	5
Jaco	64533	6
Maarten	23267	0
Roald	63453	1
Roel	76764	7
Willem	34544	6
Wimbre	34344	1

Figure 7-12. Hash coding. (a) Symbols, values, and the hash codes derived from the symbols. (b) Eight-entry hash table with linked lists of symbols and values.

[Tane99]

3.6.2002

Copyright Teemu Kerola, K2002

38